

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXV, СВ. 2

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2019

Александар Белић – српски лингвиста века. Књ. 1–3. 1) *О Александру Белићу на Научном сасијанку славистија у Вукове дане (1971–2016)*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајцић, Александар Милановић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2016, 382 стр.; 2) *Александар Белић и сѝрани славистији. Под кровом Срѝске академије наука и уметности*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајцић, Срето Танасић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2017, 382 стр.; 3) *Александар Белић и „београдски сѝил“*. Драгана Мршевић-Радовић, Бошко Сувајцић, Александар Милановић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 340 стр.

Трокњижје у виду зборника које је током три године сукцесивно излазило из штампе, почев од 2016. године, посвећено научном раду, лингвистичким и друштвено-културним постигнућима Александра Белића, представља по много чему специфичан и јединствен омаж делу и лику српског лингвисте XX века. Међународни славистички центар и Филолошки факултет Универзитета у Београду уз предани рад сарадника успели су да припреме и издају зборнике, као и прву књигу у оквиру едиције *Биобиблиографије: славистији који се ѝамѝе* под насловом *Александар Белић (1876–1960)*,¹ пред одржавање XVI међународног славистичког конгреса у Београду (2018).²

¹ Новопокренута едиција *Биобиблиографије: славистији који се ѝамѝе* засад има објављену прву књигу под насловом *Александар Белић (1876–1960)*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 220 стр. Књигу су приредиле Драгана Мршевић Радовић, Милица Радовић Тешић, Снежана Кутрички и Катарина Тодоровић. У њој се налазе кратка аутобиографија, сећања Белићевих унука Марине Косанић и Мирјане Лукачевић, текст Михаила Стевановића о Белићевом животу, делу и стваралаштву, сећања Исидоре Секулић, Бранислава Милановића и Рашка Јовановића, као и обимна библиографија Александра Белића, коју је израдила Марија Вучковић, а допунила Ана Голубовић.

² На Конгресу је одржан округли сто „Александар Белић у историји славистике“, на којем су представљена и промовисана поменута издања, те се уз поједина сећања присутних потомака и студената А. Белића још једном указало на оригиналност и постигнућа великог научника.

Прва књига зборника под насловом *О Александру Белићу на Научном састанку слависта у Вукове дане* (1971–2016) објављена је 2016. године, поводом сто четрдесет година од рођења Александра Белића. Уредници прве књиге су проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајцић и проф. др Александар Милановић, а рецензенти су проф. др Срето Танасић и проф. др Владимир Осолник. Редакција првог дела зборника укључила је следеће чланове: проф. др Јелицу Јокановић Михајлов, проф. др Ану Кречмер, проф. др Александра Милановића, проф. др Драгану Мршевић Радовић, проф. др Живојина Станојчића, проф. др Љиљану Суботић и проф. др Галину Тјапко, док су Уређивачки одбор чинили проф. др Александра Вранеш, проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајцић, проф. др Љиљана Бајић, проф. др Петар Буњак, академик Милосав Тешић, академик Предраг Пипер, проф. др Срето Танасић, проф. др Вељко Брборић, проф. др Јован Делић и проф. др Весна Половина.

Предговор Уредништва под насловом *Александар Белић – српски лингвиста века* и опсежан рад Живојина Станојчића: *Александар Белић и наш књижевни језик – грамаћичко мишљење Александра Белића* (19–41), у коме се с различитих аспеката сагледава генеза Белићевог рада на кодификацији и формирању књижевнојезичке норме српског књижевног језика, отвара прву књигу. Двадесет три рада савремених лингвиста у првој књизи тематски су обједињена (*Реферати са Научног састанка слависта у Вукове дане* (1971–2016)) и посвећена разматрању лингвистичко-методолошке улоге Белићевих достигнућа у оквиру његових студија из науке о језику.

У првих неколико радова аутори су критички и опсежно сагледавали Белићеве оригиналне доприносе развоју језичке теорије и методолошке поступке у науци о језику, посебно у односу на младограматичаре (Хилмар Валтер: *Студије и промоција Александра Белића на Лајпцишком универзитету у оквиру развоја србокроајистике* (45–53)), његове погледе на општелингвистичке феномене (Весна Половина: *Етимолошке основе Белићеве опште лингвистике* (55–75)), Белићева разматрања проблема језичке филогенезе (Јасмина Московљевић Поповић: *О јореклу и еволуцији језика – јоречење Белићевих и савремених лингвистичких схваћања* (77–98)), његове термине „унутрашње значење / унутрашња форма“ (Радоје Симић: *О унутрашњој форми језика* (99–113)), те Белићево поимање језичког осећања као методе лингвистичке анализе (Љубомир Михаиловић: *Белићеви погледи на природу и улогу језичког осећања* (115–122)). У радовима Радоја Симића: *О Белићеву јојмовно-терминолошком систему са гледишта науке о стилу* (123–139) и Весне Половине: *Стилистика лингвистичких текстових* (141–149) анализирају се Белићеве погледи на стил и стилистичку активност језика. Белићева

разматрања доприноса Вука Караџића за дијалектолошко-акцентолошка истраживања предмет су рада Миодрага Јовановића: *Белићеве мисли о Вуку као дијалектологу* (151–168). Наредне три студије баве се Белићевим дијакроничким истраживањима, његовим историјскограматичарским радовима (Слободан Павловић: *Белићев историјско-методолошки приступ историјској граматици (џрилог историји србисџике)* (169–180)), погледима на историју језичког система (Александар Милановић: *Теоријско-методолошки оквир Белићеве џериодизације развоја срџскохрватског језика* (181–193)), као и његовим називима за две правописне традиције којима се одликују најстарији сачувани српски ћирилски споменици (Бранкица Чигоја: *Неколико најомена о џтерминима зетско-хумски и рашки правопис* (195–202)). Синтаксичким проучавањима, тј. приступима А. Белића у синтаксичкој анализи посвећен је рад Владиславе Ружић: *Акџуелност Белићевог џогледа на глаголске дојуне* (203–214), затим два рада Миливоја Алановића: *Еволуција начела стџрукџурне организације реченице у срџској лингвистџици* (215–226) и *Концеџџи 'везе' и 'зависностџи' у Белићевом моделу устројства реченице* (227–239), као и рад Славка Станојчића: *Однос лексеме и њеног окружења – на џпримерима из два различџџа дискурса* (241–250). Питања из области морфологије у оквиру Белићевог опуса разматрају се из угла његове класификације врста речи (Сања Ђуровић: *Значај Белићевих џогледа на врстџе речи* (251–259)), затим разраде проблема глаголског вида и њеног утицаја на српску граматичку традицију (Марина Спасојевић: *Белићево схваџтање глаголског вида и његов уџицај на развој асџекџолошких џогледа у србисџици* (261–273)), те Белићевих дефиниција бројева и њиховог места у језичком систему (Александар Стефановић: *„Substantivum adverbiale“ или џосебан џоглед Александра Белића на бројеве као џрилошке речи* (275–286)). Улози Александра Белића (и Ј. Цвијића) у остварењу српског југословенског програма посвећен је рад Милоша Ковачевића: *Срџски језик и ћирилица у џоку Првога свјеџског раџа* (287–300), док се Вељко Брборић у раду *О џравописном раду Александра Белића* (301–317) бави доприносом А. Белића успостављању правописних норми. Белићевим теоријским и методолошким новинама у области лексикографије баве се радови Ненада Ивановића: *Лексикографска мисао Александра Белића* (1926–1955) (319–343) и Неђа Јошића: *Белићева лексикографска гледишџа и Речник САНУ* (345–355). Радове у првој књизи затвара прилог Марине Спасојевић: *Александар Белић као џокреџач лингвистџичке џериодике на џочџџу XX века* (357–368), у коме се А. Белић сагледава као оснивач и покретач научних часописа у српској лингвистици, који је „поставио темеље модерне лингвистичке периодике у Србији“. После биографија аутора (369–375) и библиографских напомена о радовима (377–382) доноси се као прилог (непагинирано 24 стр.): *Извештај о Међународном славистџичком са-*

стајанку одржаном у Београду од 15. до 21. септембра 1955. Овај прилог је с релевантним разлогом нашао своје место у Зборнику, јер је одлуком донетом на том састанку остварена Белићева идеја о успостављању константне научне сарадње, размене идеја, публикација и др. у оквирима славистике, такође и о организовању конгреса и конференција, коју је Белић изложио још двадесет шест година пре тог састанка (1929. године) на Првом конгресу словенских филолога у Прагу.

Друга књига трокњижја носи наслов *Александар Белић и сѣирани славистиѣи. Под кровом Срѣиске академије наука и умеѣиносѣиѣи*. Уредници су проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајѣић и проф. др Срето Танасић, а рецензенти проф. др Петар Буњак и проф. др Владимир Осолник, док је редакѣија у истом саставу као у првој књизи. Књигу отвара текст Драгане Мршевић Радовић: *Александар Белић и сѣирани славистиѣи. Под кровом Срѣиске академије наука и умеѣиносѣиѣи* (13–18), којим се истичу суштина и самосвојност Белићевог лингвистичког метода. Посебно се наглашава Белићева друштвена ангажованост у удружењима у Паризу. Наиме, после Првог светског рата у Паризу су универзитетски професори основали организацију „La Ligue des Universitaires Serbo-Croato-Slovenes“, која је издавала публикацију *Revue Yougoslave*. С намером да се француски народ боље упозна са историјом, културом и духовном традицијом словенских народа основан је и „Институт за проучавање словенства“ („L’Institut d’Etudes Slaves“). Међутим, требало је да прође десет година од завршетка рата, па да се реализује велика словенска идеја – одржавање Првог конгреса словенских филолога у Прагу 1929. године, у чијем је одржавању велику улогу имао управо А. Белић. После штампане фотографије учесника међународне Фонолошке конференције (на којој је и А. Белић), доноси се досад необјављен текст А. Белића о Институту словенских студија у Паризу у оригиналу, на француском језику, а у преводу Небојше Маринковића на српски језик – Alexandre Belitch: *Institut d’Etudes Slaves a Paris* / Александар Белић: *Инсѣиѣиѣиѣи словенских сѣиѣудија у Паризу* (19–37). Овако специфично представљен материјал означава својеврстан увод у једанаест радова, тематски подељених у две групе, у којима се баца светлост на Белићеву сарадњу са страним славистима, тј. на позицију коју он заузима на пољу светске лингвистике.

Под насловом *Александар Белић и сѣирани славистиѣи* (29–191) обједињено је девет радова. Нарочито је занимљив увид на основу архивске грађе у Белићево предано и посвећено праћење рада страних слависта, као и у његову упућеност у све токове тадашње филологије, затим препоруке Српској академији наука и уметности, што је изложено у прилогу Бојана Ђорђевића: *Александар Белић и сѣирани славистиѣи у Срѣиској академији наука и умеѣиносѣиѣи* (31–40). Допринос и важност научног

деловања Ст. Куљбакина и његове присне везе са Белићем описане су у тексту Радојице Јовићевића: *Дојринос Сѣјейана Куљбакина срѣској ѿалеославистѣици* (41–47). О научном значају српске лингвистичке периодике, чији је утемељивач био А. Белић, а нарочито о његовој улози у издавању часописа *Јужнословенски филолог* (1913), као и о развојној линији овог часописа и његовом утицају на развој србистике и славистике читамо у научном прилогу Срета Танасића: *Александар Белић и Јужнословенски филолог* (49–65). Преглед обима и састава зборника који су објављени 1921, 1937. и 1976. године у част А. Белићу сведоче о изузетном научном угледу Белића у светској лингвистици (А. Меје, А. Вајан, Б. де Куртене, М. Бартоли, Р. Јакобсон, С. Шобер, Н. Трубецки, М. Фасмер итд.), о чему се детаљно образлаже у раду Марине Спасојевић: *Сѣирани славистѣи у зборницима објављеним у часѣи Александра Белића* (67–77). Научни прилог Неђа Јошића: *Александар Белић у усѣоменама сѣираних славистѣа* (79–90) доноси сублимиране податке о угледу и контактима А. Белића у круговима страних слависта, на основу успомена објављених 1976. године у зборнику посвећеном Белићу. О контактима и сарадњи А. Белића са лингвистима у оквиру тадашње југословенске лингвистичке научне јавности ван Београда (Фр. Рамовш, П. Скок, Стј. Ившић и други) говори се у раду Радоја Симића: *Сарадња научних радника филолошке сѣируке из југословенских ценѣира ван Београда у Белићевим и 'белићевским' едицијама* (91–122). У наставку је објављен занимљив прилог двојице руских лингвиста, који су, на основу сачуваних стенограмских бележака, приредили и објавили Белићев реферат „О врстама речи“, изложен на пленарном заседању Лењинградског славистичког научног састанка 1. јула 1946. г. (П. А. Дмитриев и Г. И. Сафронов: *Рефератѣи Александра Белића на Лењинградском славистѣичком научном сасѣјанку 1946. г.* (123–133)). Преписку са руским славистом П. Симонијем на крају XIX и почетком XX века објавио је Н. И. Толстој: *Из епистолярногo наследия академика А. Белича (Письма А. Белича к П. К. Симони, 1898–1904 гг.)* (135–145). Прву групу радова завршава прилог Јаромира Линде: *Преѣиска Александра Белића са научницима у Чехословачкој* (147–191), где се први пут објављује преписка А. Белића са научницима у Прагу (Б. Хавранек, Ј. Хораком, М. Мурком и другима).

Наслов другог дела књиге *Под кровом Срѣске академије наука и умѣјносѣи* (193–317) односи се на два рада чији су аутори сарадници Института за српски језик САНУ. У опсежном коауторском прилогу Стане Ристић и Ненада Ивановића: *О лексикографији Александра Белића – из необјављених рукописа* (195–260) реч је о четири необјављена архивска документа: 1. Писмо Александра Белића Председништву Краљ. Академије /поводом организације рада у Лексикографском одсеку и оцени понуђене збирке речи/ (10. 1. 1921); 2. Писмо Александра Белића

Академији филолошких наука /извештај о раду Лексикографског одсека од 1901. до 1920. године/ (23. 1. 1921); 3. Александар Белић, *Српски речник књижевнога и народнога језика* (1926); 4. Александар Белић, *Увод* (у први том Речника САНУ), нацрт (1955). У њима се детаљно и хронолошки образлажу процеси формирања Белићевих лексикографских студија, континуитет и развој концепције и методологије израде Речника САНУ. Веома занимљива разматрања и критичка гледишта аутора концизно су изнета у фуснотама. Рад Милице Радовић Тешић: *О лингвистичким састанцима у Институту за српски језик САНУ (од 24. 10. 1952. до 12. 5. 1958. године)* (261–272), са прилогом *Зависник лингвистичких састанака при Институту за српски језик Српске академије наука* (273–317), подразумева детаљну транскрипцију и анализу 13 записника са *Лингвистичких састанака* које је Белић водио у Институту за српски језик у периоду од 1952. до 1958. године. Увидом у транскрипте сазнаје се о темама које су излагане и које су иницирале дискусије на састанцима, размену мишљења и нове предлоге. На крају друге књиге дате су *Биографије аутора* (319–323) и *Библиографска најмена* (325–328).

Последња, трећа књига овде разматране едиције носи наслов *Александар Белић и „београдски стил“*. Уредници су проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајџић и проф. др Александар Милановић, док су рецензенти проф. др Петар Буњак и проф. др Владимир Осолник. Редакцију су сачињавали проф. др Драгана Мршевић Радовић, проф. др Бошко Сувајџић, проф. др Душан Иванић, проф. др Ана Кречмер и проф. др Роберт Ходел. Трећу књигу отвара обимна, веома информативна критичка студија Александра Милановића: *Александар Белић и „београдски стил“* (13–30), у којој се хронолошки посматрано најпре износе запажања Ј. Скерлића (као творца термина) и И. Секулић о еволуцији књижевног језика. Затим се доносе Белићеве погледи на појаву и развој термина „београдски стил“, за који каже да се односи на београдски књижевни језик као уједначени језик београдских интелектуалних кругова. На крају рада читамо о употребној вредности и схватању тог термина у савременој србистици. У наставку су дати Белићеве текстови (31–49): *„Београдски стил“* (31–37); *Насиље над језиком* (37–42); *Београд и књижевни језик* (42–47); *Од Вука до Андрића; Поводом Ракићева језика* (47–49).

У наредном делу књиге *Александар Белић и „београдски стил“* (51–325) уочавају се три тематско-синкретички диференциране, али ипак кохерентне целине са укупно 19 прилога. Најпре се доносе лингвистички радови научника друге половине 20. и почетка 21. века. Рад Павла Ивића: *Ејоха кристјализације стандардног језика* (1878–1918) (53–59) бави се развојем српског стандардног језика, док се у раду Живојина

Станојчића: „Београдска лингвистичка школа“ А. Белића и књижевни језик нашег времена (61–77) разматрају ставови тројице великих лингвиста (А. Белића, М. Стевановића и Р. Бошковића), који су проучавали природу српског књижевног језика. Ставови А. Белића о Вуковом сагледавању тадашњег језика књижевности изнети су у раду Миодрага Јовановића: *Александар Белић о Вуковим погледима на језик књижевника свога времена као јуџоказу стварања „београдског круга“* (79–88), док се периодом стабилизације и развоја српског књижевног језика на Вуковој основици и доприносом представника „београдског стила“ бави рад Влада Ђукановића: „Београдски стил“ – њреломни ѡриод у развоју српског стандардног језика (89–101). Пет радова посвећено је питањима стилистике и стилских карактеристика језика појединих писаца и аутора у односу на „београдски стил“. У раду Галине Георгијевне Тјапко: *Књижевно-језички појам „београдски стил“ код Јована Скерлића* (103–114) представљају се гледишта Ј. Скерлића о разлозима за настанак и постојање „београдског стила“, док је рад Јелене Јовановић Симић: *Белић о стилистичкици, и о стилистичкици српског језика* (115–128) посвећен Белићевим приказима лингвистички оријентисаних стилистичких истраживања, као и његовим схватањима релевантним за стилистику. Три рада баве се особеностима стила писаца, од којих се први тиче стилистичких црта најпре научних, а онда и књижевних форми Михаила Петровића (Миливој Павловић: *Неке особености стила Михаила Петровића и његов значај за стилистику* (129–143)), док је у два рада предмет проучавања стил двојице књижевника, представника београдског стила (Берислав Николић: *Прилог проучавању стила Лазе К. Лазаревића* (145–151) и Александар Милановић: *Језик Милана Ракића и „београдски стил“* (153–169)). Четири текста самих представника и твораца „београдског стила“ (Ј. Скерлића, И. Секулић, Ј. Дучића и С. Јовановића) доносе запажања о језику у књижевности, односу језика и стила, начинима употребе језика код књижевника, разумевању и дефинисању „београдског стила“ (Јован Скерлић: *Књижевни језик и стил* (171–172), Исидора Секулић: *Београдски стил* (173–178), Јован Дучић: *Сјоменик Војиславу* (179–184) и Слободан Јовановић: *Богдан Појовић* (185–206)). Повезаност језичког и књижевног система као саставних делова српске културе, однос језика и стила писаца који стварају књижевни језик сагледавају се у оквиру шест радова теоретичара књижевности. Значење термина „београдски стил“ у књижевним круговима и прецизирање тог значења на примерима различитих књижевних форми предмет је рада Новице Петковића: *Језик, књижевност и култура* (207–215), док се у раду Јована Делића: *Импликације сјора око Настасијевићевог језика: А. Белић, И. Андрић, С. Винавер и М. Настасијевић* (217–234) разматра тумачење ставова о језику опуса М. Настасијевића, изнетих током рас-

праве на седници ПЕН-клуба у којој су учествовали врхунски научници и ствараоци тог времена. Студија Леона Којена: *Уз Антологију српске лирике 1900–1914 (235–265)* посвећена је песничком језику с почетка 20. века, а књижевно-језичком анализом песништва М. Настасијевића бави се студиозно заокружена анализа у раду Милосава Тешића: *Певање као сурова и врла мера ћушања (267–299)*. Прилог Весне Матовић: *Писци као творци српског књижевног језика (301–311)* доноси преглед научног скупа и зборника о српским писцима као творцима језика, док је студија Бошка Сувајџића: *Иво Андрић о Вуку као писцу (313–325)* посвећена анализи Андрићевих есеја о Вуку Караџићу, откривајући несумњиву духовну присност двојице великана. И трећу књигу затварају *Биографије аутора (327–333)* и *Библиографска најомена (335–340)*.

Тротомним зборником *Александар Белић – српски лингвиста века* не само да се осветљава многострана делатност и оригиналност приступа овог научника светског гласа у сагледавању језичке архитектонике већ се и одаје посебно поштовање великану науке и друштвено-културне јавности. То је постигнуто разноликим, али ипак кохерентним уобличавањем тематике на више смислотворних нивоа, као и представљањем нових, досад необјављених материјала и оригиналних докумената везаних за научника о којем С. Борисович Бернштајн пише да одлично фиксира „все тонкости народной речи“, а Бошковић да „од Белића и с Белићем наша славистика, наша лингвистика ... иде у корак с европском лингвистиком“. Апаратност Белићеве личности огледа се и у чињеници да је 1939. године, у знак солидарности с пољским народом, одложио Трећи међународни славистички конгрес који је требало да се одржи у Београду, али у данашњем тренутку она јесте у томе да његова лингвистичка мисао представља иманентну нит и у светској лингвистици 21. века.³

Наташа С. Вуловић*

Институт за српски језик САНУ**

Београд

³ Исп. нпр. *Большой энциклопедический словарь (БЭС)*, ред. А. М. Прохоров и др., Норинт, Санкт-Петербург 2000; К. Н. Ehlers, *Strukturalismus in der deutschen Sprachwissenschaft*, *Studia linguistica. Germanica*, Walter de Gruyter, Berlin – New York 2005; V. A. Friedman, B. D. Joseph, *Reassessing sprachbunds: A view from the Balkans*, *The Cambridge Handbook of Areal Linguistics*, Cambridge University Press 2015, 61–89.

* natasa.vulovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај текст је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка исцртавања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (18009)*, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.